

Att förstå invallning

Så här års är det alltid högsäsong för frågor om invallning av djur och webbredaktören har bett mig göra en liten genomgång av ämnet. För att kurser, träningar och tävlingar ska bli bra krävs att det är ”rätt” djur som används, och för djurägare/lantbrukare som blivit med vallhund är det också avgörande att få en bra målbild för vad invallning är och hur den ska genomföras.

För att tänka rätt kring hur vi använder djur för att tävla och träna med, vilka djur vi använder och vad invallning är, så behöver vi förstå att vallning bygger på att hunden är ett rovdjur (även om de flesta vallhundar inte primärt är ute för att döda) och att fåren är bytesdjur. Herdens uppgift är att se till att hunden och fåren lyckas kommunicera med varandra så att resultatet blir god djurhantering.

Invallning är en process där man lär fåren att de inte kommer att bli hundens byte om de viker undan för den. Jag återkommer längre fram i texten med några synpunkter på vad som krävs av hunden och herden för en bra invallning.

En bra ”dialog” mellan hunden och fåren kräver att hunden respekterar fårens behov av ett säkerhetsavstånd (hur stort det behöver vara varierar givetvis mellan olika hundar och får, och det handlar lika mycket om hundens attityd som fysiska avstånd i meter). Ett optimalt resultat av den dialogen är att fåren både stannar och går undan för hunden utan att svara med att fly eller ställa upp sig. Detta gör genast att det är **olämpligt att använda en del djur för träning och tävling:**

- **Tackor med lamm.** Tackan förändras mentalt under de sista två dräktighetsmånaderna för att skydda sig och sin avkomma, vilket sedan fortsätter under hela den tid som lammet är beroende av sin mamma för överlevnaden. Detta är genetiskt och bygger på hormonproduktion och är något vi har stor nytta av för en lyckad lammproduktion. Det är både grymt och meningslöst att försöka valla in djuren under den här perioden. Och även om det handlar om djur som redan är invallade är det fel mot djuren att använda dem i kurs- och tävlingsverksamhet. Tackan vill alltid försvara sina lamm – med all rätt – och hon behöver dessutom många timmar om dagen för att äta och idissla all den mat som går åt till mjölkproduktionen. Hur länge har tackan den här relationen till lammen? Det varierar lite mellan raser, och det kan skilja mycket mellan olika individer i en flock, men någonstans kring 10 veckors ålder börjar lammen öka sin beteskonsumtion och tackan börjar en avvänjning som pågår i flera månader om inte vi människor ingriper. För att hålla en bra tillväxt på beteslamm skiljer man ofta lammen från tackorna vid ca tre

månaders ålder och sinlägger tackorna. Ungefär en månad därefter när juvren gått ihop, hormonproduktionen klingat av och tackan vilat upp sig är det lämpligt att börja invallning i en besättning som inte tidigare vallats. Det går också att använda tackorna till träning och tävling. I en besättning som är van att hanteras av hund använder man givetvis hund även under tiden när lammen är små för att flytta eller fånga in djur, men det är något helt annat än att tvinga dem att utsättas för främmande hundar under flera timmar.

- **Djur i dålig kondition.** Magra eller på annat sätt nedsatta djur svarar inte normalt på hundens signaler, och det är meningslöst både att försöka valla in dem eller att använda dem för träning. Flockdjur som mår dåligt lämnar ofta flocken och har inte normalt flockbeteende. När flockbeteendet ändras är givetvis en glidande skala av ovälfärd, men man bör vara observant på det – särskilt om det handlar om oklippta djur ser man inte om de lider av ohyra eller dåligt hull. Äldre tackor kan lida av utslidna leder, slappt bäcken etc.
- **Baggar.** Även om baggar är så snälla att man vågar använda dem för träning är de ofta olämpliga eftersom de inte har ett flockbeteende på samma sätt som tackor. Även om de hålls på gemensamt baggbete brukar de ha ett visst revirbeteende som gör att de inte söker trygghet i en flock utan hellre flyr eller attackerar när de utsätts för ett yttre hot (i det här fallet hunden). Bagglamm 6-12 månader brukar dock fungera bra som träningsdjur.
- **Heterogena flockar.** Olika färraser skiljer sig rätt mycket från varandra och måste hanteras olika. Det är ofta misslyckat att träna eller tävla på flockar där några djur skiljer sig mycket från de andra, t ex texeldjur som går mycket långsammare och sämre än de flesta andra raser, eller oxford down-djur som har ett rätt speciellt stressbeteende m m. De udda djuren blir helt enkelt så stressade att de inte söker säkerhet genom att hålla sig till flocken utan försöker fly, spela död m m.

Vad krävs för en lyckad invallning?

Tyvärr genomförs ofta invallning enbart utifrån hundens perspektiv, t ex att det är viktigt för hunden att den ”får vinna” över fåren. Om vi istället använder rätt hundar för att genomföra invallningen av djur behöver vi inte fokusera så mycket på hunden, utan kan ägna oss åt att få hund och får att förstå varandra. Med det perspektivet blir snack om att hunden måste få vinna ett sidospår. Målbilden för invallning är istället inläring till ömsesidig respekt mellan hund och får. Alltså är det också olämpligt att låta invallningsaktiviteter i klubbarna inför tävlingar och kurser genomföras som tillfällen då alla kan få komma och träna sin hund.

För hundägaren är det givetvis ett fritt val om man vill förstöra sin hunds utbildning genom att använda den till invallning, men för fårens skull bör invallningen göras av stabila och färdigutbildade lydiga hundar. Invallningen innebär ju att fåren ska lära sig att inget farligt händer om de viker för hunden – och hur ska de kunna lära sig det om de utsätts för hundar som inte stannar på tillsägelse, som går för fort mot djuren, som springer för tajt runt dem, som hela tiden hotar genom att inte vara i förarens hand? Och på samma sätt försvårar det inläringen om

fåren möts av svaga hundar som låser sig i eye eller som släpper kontakten med fåren för att de har en överdriven djurkänsla. Invallningen sker snabbast och smärtfriast av rutinerade hundar som inte hetsar upp sig, som står för vad den säger till fåren, håller en jämn kontakt med dem och som – om det behövs – biter till snabbt och effektivt på rätt ställe utan att hänga sig fast och utan att sedan fega ur och fly.

Flocken först, individen sedan

Alla vet att får är flockdjur och att det är därför vi kan använda en tränad vallhund att hantera dem. Men man måste skaffa sig en lite djupare syn på vad det innebär att får är flockdjur. Det innebär att individen inte är rustad att själv överleva utan är beroende av att ingå i en flock och att flocken är garanten för artens överlevnad. Flockens massa är i sig ett skydd mot olika faror, främst rovdjur, men den gör också individen mer komplett.

När man börjar invallningen arbetar man därför med hela flocken (om den inte är orimligt stor) tills den fungerar och har förstått att den ska vika undan för hunden. Till en början lär man fårflocken att den ska stanna för en hund som möter upp den, och till slut har flocken också lärt sig att flytta sig åt det håll som hunden säger åt dem under drivning.

I en större flock finns alltid individer som placerat sig inne i flocken för att själva slippa konfronteras med hunden. För att en besättning ska kunna användas till tävlingsverksamhet krävs att man också hanterat djuren i så små flockar (5-7 djur) att alla får konfronteras med hunden och lärt sig att inget otrevligt händer om de bara styr undan för den.

När detta fungerar med ett mindre antal välutbildade hundar kan man börja vänja fåren vid att läsa av fler hundar med olika arbetssätt och lägre utbildningsgrad.

Man måste också ha klart för sig att första generationen djur som vallas in när de redan är vuxna aldrig kan bli invallade på samma sätt som i en besättning där invallningen ärvs från generation till generation. Det kommer nästan alltid i en vuxen tidigare ovallad flock att finnas individer som har mycket svårt att acceptera hunden. I professionell djurhållning är det oftast bäst att slå ut dessa djur om de inte har speciella värden, såsom man t ex gör med mjölkkor som inte klarar att byta miljö till robotmjölkning eller lösdrift. De förstör helt enkelt för mycket för alla och kostar pengar istället för att ge.

LENA KARLSSON